

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 44

Видавничий дім
«Гельветика»
2020

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України
відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 455 від 15.04.2014 р.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 4 від 14.02.2020 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв**, Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії – доктор філологічних наук, професор **М.В. Мамич**

Редакційна колегія серії «Філологія»:

О.К. Гадомський, доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства, професор (Республіка Польща); **С.В. Голик**, кандидат філологічних наук, доцент; **І.І. Дмитрів**, кандидат філологічних наук; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук; **А.А. Кісельова**, кандидат філологічних наук; **А.П. Ладиненко**, кандидат філологічних наук; **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор; **Г.В. Савчук**, кандидат філологічних наук; **Ю.О. Томчаковська**, кандидат філологічних наук, доцент.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2020

© Міжнародний гуманітарний університет, 2020

ЗМІСТ

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРА

<i>Беценко Т. П.</i> АДВЕРБІАЛЬНІ ТЕКСТОВО-ОБРАЗНІ УНІВЕРСАЛІ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ЧАСУ В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ДУМАХ.....	4
<i>Веретюк Т. В.</i> ГЕРОЙ-СЕЛЯНИН ЯК ОБРАЗ «НОВОЇ ЛЮДИНИ» У «БУКОВИНСЬКІЙ ПОВІСТІ» ІГОРЯ МУРАТОВА.....	9
<i>Гандзюк О. М.</i> СПЕЦИФІКА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ГОЛОВНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ У ТЕКСТІ НАУКОВОГО СТИЛЮ (НА МАТЕРІАЛІ НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА «ГЕОГРАФІЯ РЕЛІГІЙ»).....	13
<i>Євчук У. Ю.</i> ПОСТПАМ'ЯТЬ І ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ У РОМАНІ ІГНАЦІЯ КАРПОВИЧА «СОНЬКА».....	17
<i>Елдинова С. М.</i> ДЕРИВАЦИОННЫЕ ФУНКЦИИ УСЕЧЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ОБРАЗОВАНИЯ ПРОИЗВОДНЫХ ОТ ИМЕННЫХ ОСНОВ.....	22
<i>Іванчик О. В.</i> ПОЛЬСЬКА ПОЕЗІЯ В ПЕРЕКЛАДАХ СТАНІСЛАВА ШЕВЧЕНКА.....	26
<i>Кизилова В. В.</i> УКРАЇНА УЛАСА САМЧУКА: СИНТЕЗ ПОЛІТИЧНОГО Й МИСТЕЦЬКОГО СВИТОГЛЯДІВ.....	30
<i>Косович О. В.</i> УЖИТОК ІНШОМОВНИХ СЛІВ: ЛОГІКА МОВИ ЧИ ДАНИНА МОДИ?.....	34
<i>Медвідь Н. С.</i> ПОЛІТИЧНІ ЛІНГВОКУЛЬТУРЕМИ В СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПРОЗІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ.....	37
<i>Науменко Н. В.</i> ЕЛЕМЕНТИ МИСТЕЦЬКОЇ СИНЕСТЕЗІЇ У ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА ЗАТУЛИВІТРА.....	41
<i>Никольченко Т. М., Педченко Е. В., Демченко Т. О.</i> ДИНАМИЧЕСКАЯ ПОЭТИКА ОБРАЗА ВОЛАНДА В ТЕКСТАХ М. БУЛГАКОВА.....	47
<i>Осьмак Н. Д.</i> ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ МІФООБРАЗУ ВОГНЮ У ТВОРАХ ГНАТА ХОТКЕВИЧА ТА СТАНІСЛАВА ВІНЦЕНЗА.....	51
<i>Панченко О. І.</i> СЛОЖНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ КАК СПОСОБ КОМПРЕССИИ В СЖАТОМ ТЕКСТЕ.....	55
<i>Роздольська І. В.</i> УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ У РАДІАНОФІЛЬСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНО ІДЕОЛОГІЧНОМУ НАПРЯМІ.....	59
<i>Росовецкий С. С.</i> МОТИВНОЕ СВОЕОБРАЗИЕ АВТОБИОГРАФИЙ РУССКОГО ФУТУРИЗМА.....	64
<i>Четверик В. К.</i> СОПОЛОЖЕНИЕ КАК СПОСОБ АКТУАЛИЗАЦИИ ФОРМ КОМПАРАТИВА В ПРОСТРАНСТВЕ РУССКОЯЗЫЧНОЙ ПОЭЗИИ.....	70
<i>Шевальє С. Б., Дзинглюк О. С.</i> ЛІНГВОСТИЛИСТИЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОРТРЕТА (ЗА РОМАНОМ С. АНДРУХОВИЧ «ФЕЛІКС АВСТРІЯ»).....	74

Максимоць О. М.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук

Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

РОЗВИТОК СУФІКСАЛЬНОЇ СЛОВОТВІРНОЇ ПІДСИСТЕМИ ІМЕННИКІВ ІЗ ТРАНСПОЗИЦІЙНИМ ЗНАЧЕННЯМ ОПРЕДМЕТНЕНОЇ ДІЇ (УТВОРЕННЯ З НУЛЬОВИМ СУФІКСОМ ЖІНОЧОГО РОДУ)

Анотація. Деривати із загальним словотвірним значенням предметної дії становлять значну групу лексик в українській мові. Систему формантів, що беруть участь у творенні таких іменників, складають праслов'янські, власне українські та запозичені суфіксальні морфеми. У роботі ми визначаємо лексико-словотвірні групи віддієслівних іменників жіночого роду з нульовою флексією, простежуємо їх динаміку та сферу функціонування.

Нульовий суфікс продукує віддієслівні іменники жіночого роду з нульовим закінченням і флексією **-а**. Розглядані похідні є репрезентантами розгорнутих у часі дії або стану і здавна відомі українській мові. У їх межах кількісно домінує ЛСГ іменників на позначення стосунків між людьми: *наруга, замога, неповага, докора, заохота*. Дещо поступається їй за чисельністю ЛСГ субстантивів, що є назвами проявів волі людини, її вчинків: *загроза, віддяка, поруга, непокора, покара*. Динаміка продуктивності розглядає словотвірної моделі для іменників обох груп однаково позитивна до початку ХХ століття. Проте якщо в цей період продуктивність творення іменників на позначення стосунків між людьми з названих вище ЛСГ сягає піку, а в першій половині ХХ ст. відбувається спад її активності, то для дериватів, що є назвами проявів волі людини, її вчинків перша половина ХХ століття є періодом подальшого активного поповнення. У другій половині ХХ століття склад обох ЛСГ не зазнає суттєвих кількісних змін. Не набуває помітної продуктивності модель ДО + **-О(а)** у віддієслівних іменниках зі значенням комунікативної діяльності (*промова, співа, об'ява, відозва*), психічного й емоційного стану людини, її почуттів (*задум, знемога, втома, змога*), похідних зі значенням переміщення, пересування (*втеча, втека, їзда, переправа*), назвах природних явищ (*залива, злива*). Навіть більше, коло таких дериватів протягом ХХ століття поступово зростає, оскільки окремі з них виходять з активного вжитку.

Ключові слова: словотвір, предметна дія, іменник, суфікс, історія, розвиток.

Постановка проблеми. Значну частину лексики сучасної української мови становлять віддієслівні іменники. Такі утворення є наслідком транспозиції дієслівної основи в іменникову, водночас віддієслівна субстантивна транспозиція дістає морфологічне завершення. За своєю природою і механізмом утворення словотвірна категорія предметних значень дієслівних предикатів належить до словотвірних категорій особливого типу.

За структурними ознаками такі іменники утворюють багату і складну систему лексико-словотвірних типів, що формувалася протягом тривалого історичного періоду. Віддієслівні субстантивні утворення із значенням предметної дії формуються за

допомогою питомих суфіксів (**-нн(я), -тт(я), -Ø, -б(а), -ок, -от, -нин(а), -н-я**) та суфіксів іншомовного походження (**-аці(ї), -аж, -ур(а)**). Кожний словотвірний тип на позначення предметної дії характеризується певними семантичними особливостями. Саме цим і зумовлюється активність ужитку іменників кожного словотвірного типу та сфера їх стилістичного використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському мовознавстві дослідженню віддієслівних іменників присвятили свої праці Л. Гумецька, І. Ковалик, А. Кримський, М. Наконечний, Г. Ращинська, П. Білоусенко й інші вчені. Мовознавці відзначають, що дослідження словотвірної структури віддієслівних іменників сучасної української літературної мови як мікросистеми взаємозалежних елементів, що склалася у процесі еволюції мови та формування її літературного різновиду, має значний теоретико-пізнавальний і практичний інтерес [9, с. 35]. У вітчизняному мовознавстві предметом розгляду стали походження, склад і продуктивність транспозиційних формантів, що беруть участь у творенні згаданих похідних, їх мотивувальна база тощо [1, с. 128; 10, с. 111–113].

Дериваційний аспект вивчення віддієслівних похідних дав підстави для вибудови концепції словотвірної категорії предметної дії [3, с. 143–144; 4, с. 22–28] або категорії предметних значень дієслівних предикатів [8, с. 207]. В. Олексенко підкреслює, що «за своєю природою і механізмом утворення словотвірна категорія предметних значень дієслівних предикатів належить до словотвірних категорій особливого типу» [там само].

Мета статті полягає в тому, щоб визначити лексико-словотвірні групи віддієслівних іменників жіночого роду з нульовою флексією, простежити їхню динаміку та встановити сферу функціонування.

Виклад основного матеріалу. На думку вчених, нульові словотвірні засоби давньосхіднослов'янської мови XI–XIII ст. виникли на основі матеріально виражених тематичних суфіксів індоєвропейської епохи [11, с. 286]. Саме тому слова, утворені таким способом, спочатку мали у своєму складі кореневу, суфіксальну і флексійну морфеми, напр.: *ходь - *cho - d - o - s* [7, с. 38]. Такі назви належали до тематичних утворень. Учені також вказують, що значний вплив на відповідні іменники мали їхні дериваційні зв'язки з вербативами. Спочатку іменники й дієслова «перебували в паратактичних словотвірних відношеннях», згодом, уже у праслов'янській мові, вони стали сприйматися як похідні, і, урешті-решт, це стимулювало творення нових віддієслівних іменників [2, с. 21].

Нульовий суфікс продукує девербативи з різними граматичними показниками роду й числа, зокрема: іменники чоловічого

роду з нульовою флексією (на кшталт *виклад, напад, хід*), жіночого роду з нульовим закінченням і флексією -а (*біль, відповідь, перемога*) та множинні іменники із флексією -и (*вибори, мандри*) [5, с. 115]. Більшість таких дериватів утворено на базі префіксальних дієслів, отже, є підстави вважати, що префіксація деякою мірою стимулює процеси нульсуфіксального девербативного творення іменників із граматичним значенням предметності [6, с. 6].

У моделі нульсуфіксальних утворень жіночого роду функціонують як безпрефіксні, так і префіксальні основи, проте префіксація вважається додатковим стимулом для творення слова. Підтвердженням цієї думки є численні приклади утворень від префіксальних основ, коли паралельні безпрефіксні деривати в мові відсутні (*нажива, пожива*). До особливостей словотвору за цією моделлю можна віднести й наявність у деяких випадках зворотного чергування: *вслуга – вислужитись, віддяка – віддячити*.

Зазначені похідні є репрезентантами розгорнутих у часі дії або стану і здавна відомі українській мові, наприклад: *Прудко таковий почувєт поправу живота своего* (МатТим, 1699, II, 171); *Перше на врендѣ миргородской близко пятитисячъ утратилъ* (ДНРМ, 1713, 62), *для ратушной роздачи употребыл* (ДДГ, 1719, 212), *выдачи ат естата* (1763, 97). Маємо кілька таких утворень і в першій половині XIX ст., наприклад: *послуга* (К-О, II, 612) – «служіння», *потрата* (629) – «розтрата», *пожива* (СМШ, II, 100). Проте протягом другої половини XIX ст. процес творення девербативів розгляданого типу значно активізується, наприклад: *игра* (Б-Н, 105), *муштра* (Зак, 401), *одбава* (Писк, 78), *одміна* (79), *вибава* (124) – «винищення», *виява* (127) – «відкриття», *виміна* (Ж, 79), *зміна* (306), *кужба* (387) від *кужбити*, *позбава* (681), *проява* (784), *розжива* (818), *розроба* (830). Досліджені джерела першої половини XX ст. також засвідчують появу значної кількості відповідних новотворів, наприклад: *атака* (ЛексФр, 13), *відправа* (36), *освята* (155), *затина* (УміСп, 272), *охолода* (614), *виява* (835), *будова* (Гр, I, 106), *вслуга* (187), *оброба* (III, 25), *передача* (116), *переплата* (132), *піджива* (165), *потрава* (381) – «їжа», *потрата* (381) – «витрата», *пристача* (442) – «доставка», *проміна* (472) та ін.

Продовжує істотно зростати чисельність таких утворень й у другій половині XX ст.: *випроба* (СУМ, I, 461) – «дія за зн. випробувати», «навчання, тренування мисливських псів»; *виуча* (524) – «дія за зн. виучувати, виучити»; *доплата* (II, 372), *забудова* (III, 32), *підміна* (VI, 456), *посвята* (VII, 313) та ін. Кілька таких утворень реєструють діалектні словники XX ст., наприклад: *забудова* (Он, I, 260) – «будування», *клада* (355) – «риштування», *услугба* (Гриц, 350) – «наймитування».

Практично повністю збережені сучасною українською мовою давні іменники, що вказують на стосунки між людьми. У писемних пам'ятках кінця XVII–XVIII ст. кількість таких девербативів є досить обмеженою: *Зрадою людъ кололи* (МатТим, 1656–1771, I, 338); *Почалемъ мститися кривды римскихъ жолнѣровъ* (1656–1771, 384); *никакихъ обыдѣ и налоговъ не чинит* (ДДГ, 1724, 43); *Претонетрѣ бажаднои имъ даватъ знѣваги: бо от людѣи честныхъ годны они поваги* (Зин, 156); *І гды б теж, котра в год по двоєраждала: такойбыла б от всякихъ козаковъ похвала* (110). Протягом першої половини XIX ст. коло таких утворень дещо розширюється: *завада* (Б-Н, 142) – «шкода»; *змага* (157) – «сварка», *наруга* (К-О, II, 214). Позитивна динаміка зазначеного ЛСТ спостерігається у другій половині XIX ст., наприклад: *згода* (Зак, 343), *омана* (429) – «зачарування», *подмога* (460), *шана* (Писк, 39), *вповага* (130), *запомога* (Ж, 264), *верхола* (Голов, 384) «сварка, ворожнеча», *дорада* (523) – «порада».

Досліджені джерела кінця XIX – початку XX ст. засвідчують найвищу продуктивність розгляданого лексико-словотвірного типу: *пощада* (СЛУкр, 66), *догода* (ЛФр, 63), *помога* (181), *привина* (196), *наруга* (135), *хвала* (УміСп, 116), *заплата* (273) – «віддяка», *спокуса* (328), *образа* (582), *осуда* (587), *допомога* (720), *підспора* (720), *підсоба* (720), *оберега* (769), *докора* (Гр, I, 414), *заохота* (II, 74), *запомога* (83), *збаба* (127), *зневіра* (172), *лагода* (339), *ласка* (345), *нагана* (475), *невіра* (540), *недогода* (544), *незгода* (547), *обмова* (III, 19), *образа* (24), *опіка* (57), *осоруга* (70), *охорона* (80), *перемога* (128), *підкуса* (169), *підмога* (172), *повага* (207), *подуга* (247) – «перемога», *покута* (280), *помога* (299), *порада* (341), *поруга* (355) – «образа», *пособа* (365), *приваба* (408), *свара* (IV, 103), *скарга* (132) та ін. У першій половині XX ст. спостерігається спад активності у продукуванні відповідних похідних: *засторога* (К, II, 129), *непощана* (726), *охорона* (III, 189), *послуга* (IV, 231), *пошана* (296), *пощада* (303). У другій половині XX ст. деривати, що належать до розгляданого ЛСТ, продовжують активно функціонувати, проте не спостерігається суттєвих змін у їхньому складі. «Словник української мови» в 11-ти томах фіксує кілька новотворів зазначеної групи, наприклад: *довіра* (СУМ, II, 355), *недовіра* (V, 289).

Тематично більш виразною стала група іменників, що є навами результатів проявів волі людини, її вчинків, наприклад: *[Протопопа нѣжинскій Симеонѣ] змову мѣльзѣнѣ которими о здорovia гетманское* (МатТим, I, 327) – «таємний зговір»; *чимъ далей, то барзѣтая покуса розмножалася* (1656–1771, II, 156); *учинити управу и в убыткахъ сатисфакцію* (ДДГ, 1722, 268); *Жеєдному вѣмъ можетъ досаждати: и виєлякую распру о томъ справовати* (Зин, 116). Кількість їх дещо зростає протягом XIX ст. Так, «Словник <...>» Ф. Пискунова містить поодинокі утворення зазначеного типу: *підмова* (Писк, 88), *помста* (93), *вивага* – «рятування» (127). У «Малоруско-німецькому словарі» Є. Желєхівського і С. Недільського подано теж кілька таких утворень, зокрема: *вимога* (Ж, 79), *відплата* (101), *оборона* (546). У «Словнику української мови» Я. Головацького (1856 р.) зафіксовано 2 деривати, що належать до розгляданого ЛСТ: *гроза* (Голов, 492) – «погрожування», *злуда* (601) – «обман».

Чисельність іменників аналізованого ЛСТ продовжує зростати в кінці XIX – на початку XX ст.: *загроза* (ЛексФр, 75), *перемога* (163), *віддяка* (УміСп, 105), *підмана* (685), *покуса* (710) – «замах», *поруга* (739), *зомста* (Яв, 311) – «помста», *відборона* (Гр, I, 204), *заслона* (II, 97) – «захист», *кривда* (303), *намова* (504), *обмова* (III, 19), *оборона* (21), *погроза* (236), *подяка* (248), *розрада* (IV, 54) – «незгода», *страта* (213), *умова* (IV, 339). Кілька новотворів зазначеного типу зафіксовано і у джерелах першої половини XX ст., наприклад: *відборона* (К, I, 218), *непокоря* (II, 723), *розплата* (V, 162), *омана* (III, 122) – «обман», *покара* (IV, 58), *покоря* (71), *пощада* (303), *ухвала* (VI, 255). Протягом другої половини XX ст. кількісний склад іменників цього ЛСТ залишається практично незмінним. Так, «Словник української мови» в 11-ти томах містить деривати зазначеного типу, які вже реєструвалися в досліджених джерелах попередніх періодів.

У новій українській мові відбулося й формування лексико-словотвірного типу іменників на позначення комунікативної діяльності людей. У досліджених джерелах кінця XVII – XVIII ст. зафіксовано лише поодинокі утворення зазначеного типу: *По томъ уже и великимъгды Мосей уросль, не мѣль достаточной вымовы* (МатТим, 1656–1771, I, 144), *яко между нами будучи в беседу с Тамарою* (ДДГ, 60), *заразъ итьць городничий помалой розмовѣ началъ ей ругати* (1723, 178). Протягом XIX ст.

коло відповідних девербативів дещо розширюється: *замова* (К-О, I, 499), *перемова* (Писк, 86), *вмова* (129), *недомова* (Ж, 508), *помова* (697) та ін. Досить обмеженою залишається група розглянутих іменників і в пам'ятках першої половини ХХ ст., наприклад: *примова* (ЛФр, 193), *промова* (УміСп, 45), *відмова* (Гр, I, 220), *перемова* (Ш, 127), *співа* – «спів» (IV, 176), *обрада* – «обговорення» (К, III, 43), *об'ява* (79). Не набув помітної продуктивності цей ЛСТ у другій половині ХХ ст. «Словник української мови» в 11-ти томах містить кілька дериватів окресленого типу, з яких лише окремі в досліджених джерелах попереднього періоду не фіксуються: *відозва* (СУМ, I, 614), *перезва* – «перегук» (VI, 183).

Низка розглянутих іменників є назвами психічного й емоційного стану людини, її почуттів, наприклад: *втіха* (К-О, I, 239), *потіха* (II, 626), *жага* (Зак, 322), *турба* (Писк, 117) – «хлопоти, безпокоєство», *загиба* (Лев, 25), *задума* (Ж, 243), *знемога* (310), *спромога* (911), *відрада* (ЛексФр, 36), *втома* (46), *жажда* (76) – «бажання», *змога* (92), *осолода* (УміСп, 500) – «втіха», *ослаба* (742) – «полегкість», *віддиха* (Гр, I, 211), *жура* (492), *застуда* (II, 102), *злоба* (159), *недуга* (546), *нудьга* (572), *обида* (III, 9), *притуга* (447), *туга* (IV, 293), *угоноба* (315) – «удовольствие, удовлетвореніє», *захолада* (К, II, 152) – «простуда», *змора* (245), *насолода* (654), *наснага* (654), *розгуба* (V, 104), *розрада* (175), *усолода* (VI, 231) та ін.

Нечисленні похідні належать до ЛСТ іменників на позначення переміщення, пересування: *Виправа* *Константинана* *Максентія* (МагТим, 1656–1771, I, 150), *Іаковъ* <...> *просиль о отправу у Лавана до отчизны своей* (II, 69), *догоня* – «дія за зн. догнати» (К-О, I, 387), *втеча* (Ж, 129), *достава* – від «доставити» (200), *втека* – від «втєкти» (ЛФр, 45), *ізда* (Гр, II, 197), *переправа* (III, 133), *утеча* (К, VI, 242).

Лише поодинокі іменники розглянутої структури є назвами природних явищ: *залива* (Лев, 65), *злива* (Гр, II, 157).

Малою продуктивністю відзначається тип віддієслівних іменників жіночого роду з **кінцевим м'яким приголосним**, як-от: *падь* (Гр, III, 86), *заметь* (Лис, 78), *недобудь* (ЛСІ, 2014) тощо. М'якість цього приголосного в таких девербативах має різну природу: це може бути відтворювання м'якого приголосного дієслівної основи (*хотіти* – *хить*) або ж м'якість, набута у словотвірному процесі (*розповідати* – *розповідь*) [9, с. 55].

Згадані девербативи жіночого роду формують ЛСТ іменників на позначення комунікативної діяльності людини, наприклад: *висповідь* (Гр, I, 189), *відповідь* (224), *заповідь* (II, 82), *оповідь* (III, 59), *проповідь* (476), *сповідь* (IV, 181), *одповідь* (К, III, 100), *розповідь* (V, 165).

В обстежених джерелах нової української мови реєструється також кілька девербативів, що вказують на внутрішній стан людини, наприклад: *хить* (Гр, III, 400) – «бажання», *пожаль* / обл. / (К, IV) – «жаль, співчуття».

Іменники, що вказують на стосунки між людьми, досить поширені в усному мовленні, у мові художніх творів, епістолярному та публіцистичному стилях, наприклад: *Дивились на мене із підозрою, відходили вбік і перешіптувались, показуючи на нас із Ольгою довгими худими пальцями* (Жадан, 120); *Було ясно, що Тис просто хоче хильнути, але аргумент про зміцнення довіри подівав* (Любка, 37); *Утім, поки величезна більшість театрів вірно викрикувала свою партійну місію, деякі почали висловлювати незгоду* (КЮ, 1998, січень, 20); *Тис залишився сидіти з бутлем: «побудова довіри» за посередництвом алкоголю відкладалася до часу отримання попередньої згоди Генія Карпат* (Любка, 44) тощо.

Деривати на означення комунікативної діяльності людей і утворення на позначення переміщення, пересування вживаються переважно в уснорозмовному мовленні, у мові художніх творів і зрідка – в окремих різновидах публіцистичного стилю, наприклад: *Десь за сотні, тисячу верств невідомі люди на своїх прийомних станціях слухають промову й усоложують себе музикою* (Зоря, 1925, червень, 25); *Двері розчахнулись, і назустріч Гнату Юровичу висипав гурт пацієнтів, котрі, схоже, підслухували нашу бесіду <...>* (Жадан, 125); *Відповідно, це означало, що Ічі зник раптово сам для себе – не зібравши речей, не запланувавши виїзду чи втечі, не підготувавшись, одне слово, задалегідь* (Любка, 186).

Утворення, що є назвами психічного й емоційного стану людини, обслуговують майже всі стилі української мови, крім офіційно-ділового, наприклад: *Розважав свою нудьгу Шевченко інколи тим, що ходив в Раїм* (Записки, I, XV, 1866, 30); *Ви для них бажали, не співом соловейків, але людським голосом, людською тугою* (Лукр, XII, 16); *Цей князь – політик і полководець – уміє цінити й насолоду життя й сластолюбних утіх, так само, як насолоду боротьби й перемоги* (УК, 323); *Розгнівавшись, він згярячу відважив три ляпаси Ічі, вклав у них усю свою лють, втому і злість на цього дебелого телепня, огрядного холопа, через якого весь проект і все майбутнє України може закінчитися викриттям, поразкою, провалом* (Любка, 109); *Обличчя їхні світилися утіхою, радість поєднувала їх цієї пізньої години* (Жадан, 228).

Потрібно зазначити, що і в українській науковій мові останнім часом спостерігається намагання ширше використовувати віддієслівні іменники з нульовим суфіксом, причому нерідко замість співвідносних віддієслівних іменників на **-ння**, пор.: *охолода* замість *охолодження*, *зміць* замість *зміцнення* й под.

Висновки. Отже, нульовий суфікс продукує віддієслівні іменники жіночого роду з нульовим закінченням і флексією **-а**. Розглядані похідні є репрезентантами розгорнутих у часі дії або стану і здавна відомі українській мові. У їхніх межах кількісно домінує ЛСГ іменників на позначення стосунків між людьми: *наруга*, *запомога*, *неповага*, *докора*, *заохота*. Дещо поступається їй за чисельністю ЛСГ субстантивів, що є назвами проявів волі людини, її вчинків: *загроза*, *віддяка*, *поруга*, *непокора*, *покара*. Динаміка продуктивності розглянутої словотвірної моделі для іменників обох груп однаково позитивна до початку ХХ ст. Проте якщо в цей період продуктивність творення іменників на позначення стосунків між людьми з назвних вище ЛСГ сягає піку, а в п. пол. ХХ ст. відбувається спад її активності, то для дериватів, що є назвами проявів волі людини, її вчинків перша половина ХХ ст. є періодом подальшого активного поповнення. У др. пол. ХХ ст. склад обох ЛСГ не зазнає суттєвих кількісних змін. Не набуває помітної продуктивності модель ДО + **-Ø(а)** у віддієслівних іменниках зі значенням комунікативної діяльності (*промова*, *співа*, *відозва*), психічного й емоційного стану людини, її почуттів (*задума*, *втома*, *змога*), похідних зі значенням переміщення, пересування (*втеча*, *ізда*, *переправа*), назвах природних явищ (*залива*, *злива*). Навіть більше, коло таких дериватів протягом ХХ ст. поступово зростає, оскільки окремі з них виходять з активного вжитку.

Література:

1. Бевзенко С. Історична морфологія української мови. *Нариси із словозміни та словотвору*. Ужгород : Закарпат. вид-во, 1960. 416 с.
2. Білоусенко П. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду). Київ : Київ. держ. пед. ін-т ім. М.П. Драгоманова, 1993. 214 с.

3. Вихованець І. Частина мови в семантико-граматичному аспекті. Київ : Наукова думка, 1988. 256 с.
4. Городенська К. Проблема виділення словотвірних категорій (на матеріалі іменника). *Мовознавство*. 1994. № 6. С. 22–28.
5. Максимець О. Розвиток суфіксальної словотвірної підсистеми іменників із транспозиційним значенням опредметненої дії (утворення із нульовим суфіксом чоловічого роду). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: «Філологія». С. 115–120.
6. Максимець О. Формування словотвірної структури іменників зі значенням опредметненої дії в новій українській мові (кінець XVII – початок XXI ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Запоріжжя, 2008. 20 с.
7. Николаев Г. Русское историческое словообразование. Теоретические проблемы. Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1987. 152 с.
8. Олексенко В. Словотвірні категорії іменника : монографія. Херсон : Айлант, 2001. 240 с.
9. Пінчук О. Словотвірна структура віддієслівних іменників в сучасній українській мові. *Морфологічна будова сучасної української мови*. Київ : Наукова думка, 1975. С. 35–82.
10. Словотвір сучасної української літературної мови. Київ : Наукова думка, 1979. 405 с.
11. Шанский Н. Очерки по русскому словообразованию. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1968. 310 с.
20. ЛСІ 2014 – Лексико-словотвірні інновації : словник / за заг ред. А. Нелюби. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2015. 220 с.
21. ЛЮКр – Українка Леся. Твори : у 12-ти т. Київ : Наукова думка, 1979.
22. Любка – Любка А. Карбід : роман. Чернівці : Книги – XXI ; Meridian Czernowitz, 2015. 288 с.
23. МатТим – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. : у 2-х т. / підгот. до вид. В. Німчук, І. Лиса. Київ ; Нью-Йорк, 2003.
24. Он – Онишкевич М. Словник бойківських говірок : у 2-х ч. Київ : Наукова думка, 1984. 495 с.
25. Писк – Словникъ: Живоінародней, письменной і актовой мови руських югівцанъ Російської і Австрійсько-Вендерської цесарії / сост. Фортунать Пискуновъ. Київ, 1882. 310 с.
26. СЛУКр – Бойко М. Словопоказчик драматичних творів Лесі Українки. Київ : Наукова думка, 1985. 94 с.
27. СМШ – Словник мови Шевченка. Київ : Наукова думка, 1964.
28. СУМ – Словник української мови : в 11-ти т. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
29. УК – Попович М. Нарис історії культури України. Київ : АртЕк, 2001. 726 с.
30. УміСп – Уманець М., Спілка А. Русско-украинский словарь. Берлін, 1924. 1149 с.

Список скорочень джерел:

1. Б-Н – Білецький-Носенко П. Словник української мови / підготував до видання В. Німчук. Київ : Наукова думка, 1966. 424 с.
2. Голов – Головацький Я. Словник української мови. *Науковий збірник музею української культури у Свиднику*. 1982. № 10. С. 311–612.
3. Гр – Словарь української мови : в 4-х т. / зібран. ред. журн. «Києв. старина» ; упорядкував, з дод. власн. матер. Б. Грінченко. Київ, 1907–1909.
4. Гриц – Словник говірки села Бродина. *Гуцульські говірки / ред. колегія : Я. Закревська та ін.* Львів, 2000.
5. ДДГ – Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. Київ : Наукова думка, 1993. 392 с.
6. ДНРМ – Ділова і народнорозмовна мова XVIII ст. (Матеріали сотенних канцелярій і ратуш Лівобережної України). Київ : Наукова думка, 1976. 415 с.
7. Ж – Малорусско-немецкий словарь : в 2 т. Львів, 1886. 1117 с.
8. Жадан – Жадан С. Інтернат: роман. Чернівці : Меридіан Чернівці, 2007. 306 с.
9. Зак – Закревський М. Старосветский пандуриста. Кн. 3. Словарь малороссійских идиомовъ. Москва, 1861. С. 247–628.
10. Записки – Записки Наукового товариства імені Шевченка. Наукова часопись. Виходить у Львові що два місяці. 1827–1910.
11. Зин – Зіновійв Кліментій. Вірші. Приповіді посполиті. Київ : Наукова думка, 1971. 387 с.
12. Зоря – Зоря : літературно-науковий та політично-громадський ілюстрований журнал. Дніпропетровськ, 1925–1930.
13. К – Українсько-російський словник : у 6-ти т. / за заг. ред. І. Кириченка. Київ : Наукова думка, 1953–1963.
14. К-О – Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка : у 3-х т. Харків, 1978–1979.
15. Костенко – Костенко Ліна. Записки українського самашедшого. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2014. 416 с.
16. КЮ – Кур'єр Юнеско : україномовний журнал, видається під егідою Національної комісії України у справах Юнеско. 1992–1999.
17. Левч – Опыт русско-украинского Словаря / составил Мих. Левченко. Київ, 1879. 190 с.
18. Лис – Словник поліських говорів / П. Лисенко ; АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1974. 259 с.
19. ЛФр – Лексика поетичних творів Івана Франка: Меточні вказівки з розвитку лексики / укладачі : І. Ковалик, І. Ощипко, Л. Полюга. Львів : ЛГУ, 1990. 264 с.

Maksymets O. Development of the suffixal word formation subsystem of nouns with transpositional meaning of objectified action (formation with zero suffix of feminine gender)

Summary. Derivatives with a generic word-forming meaning of the subject action constitute a significant group of vocabulary in the Ukrainian language. The formant system involved in the creation of such nouns consists of Slavic, proper Ukrainian, and borrowed suffix morphemes. In this work we define lexical and word-forming groups of verbal nouns of feminine gender with zero flexion; follow their dynamics and the sphere of functioning.

The zero suffix produces the verbal nouns of feminine gender with zero endings and flexion *-a*. The derivatives under consideration are representatives, expanded in time actions or states and have long been known in Ukrainian. Within their limits, the number of lexical semantic groups (LSG) nouns dominates on denoting of relationships between people: «*наруга*», «*докора*», «*заохота*». It is somewhat inferior in number of LSG substantives, which are the names of human will expressions and his actions: «*віддяка*», «*поруга*», «*покара*». The productivity dynamics of the considered word-forming model for nouns of both groups is equally positive to the beginning of the XX century. However, during this period, the productivity of nouns on denoting of relations between people from the above mentioned LSG peaks, and in the first half of the XX century, there is a decline in its activity, then for the derivatives, which are the names of human will expressions and his actions, the first half of the XX century is a period of further active replenishment. In the second half of the XX century, the composition of both LSGs did not undergo significant quantitative changes. The verbal basis (VB) + Ø(a) model does not gain noticeable productivity in the verbal nouns with the meaning of communicative activity («*снів*», «*об'ява*», «*відозва*»), human mental and emotional state, his feelings («*задума*», «*втома*», «*змога*»), in the derivatives with the value of displacement, movement («*втеча*», «*ізда*»), in the natural phenomena names («*залива*», «*злива*»). Moreover, the range of such derivatives has gradually narrowed during the XX century as some of them are out of active use.

Key words: word formation, object action, noun, suffix, history, development.